

เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน
ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช: ข้อเสนอเชิงนโยบาย
Learning Webs for Pariyatti Dhamma Education of
Buddhist Monks in Contemporary Thai Monastic Society:
A Policy Recommendation Based on the Concept of Ivan Illich

พระมหาวรณัฐ ญาณกิตติ (ศรีชัย)*

Phramaha Warantorn Yanakitti (Srikhuy)

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Maechee Kritsana Raksachom

อรชร ไกรจักร***

Orachon Kraichakr

นางสาวจรัสลักษณ์ ทองโอฟาร****

Miss Charatluck Thongoran

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: warantorn999@gmail.com

Received: April 01, 2026

Revised: April 10, 2026

Accepted: April 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช วิธีการศึกษาเริ่มต้นด้วยการศึกษาคำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม ต่อจากนั้น สรรวจปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ถัดจากนั้นศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช และสุดท้าย ใช้แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิช เป็นกรอบในการจัดทำ

* นักวิชาการอิสระ Independent Scholar.

** รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Assoc. Prof. Dr.Maechee Kritsana Raksachom บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*** ผศ.ดร.อรชร ไกรจักร Asst.Prof. Dr.Orachon Kraichakr บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

**** นักวิชาการอิสระ Independent Scholar.

ข้อเสนอ เชีงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช มีแนวทางการดำเนินงาน ๔ ประการ ได้แก่ (๑) การให้บริการทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๒) การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมกับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ (๓) การจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๔) การคัดเลือกและแต่งตั้งพระสงฆ์ นักการศึกษามืออาชีพ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอเชิงนโยบายในบทความวิชาการนี้ เป็นเพียงข้อเสนอหรือแนวคิดกว้าง ๆ ในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ไม่ใช่ข้อเสนอสำเร็จรูปที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที ดังนั้น ในการนำข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ลงสู่การปฏิบัติ ผู้มีอำนาจของคณะสงฆ์ไทยควรเริ่มต้นด้วยการสำรวจสภาพปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมในแต่ละพื้นที่เพื่อทราบบริบทอย่างถ่องแท้ ถัดจากนั้น นำข้อเสนอเชิงนโยบายในบทความวิชาการนี้มาเป็นกรอบในการจัดทำแผนดำเนินงานต่อจากนั้น จัดสรรงบประมาณและกำหนดบุคลากรให้เหมาะสมและเพียงพอต่อการขับเคลื่อนแผนดำเนินงานสู่การปฏิบัติ พร้อมกับกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้ พระปริยัติธรรมสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: เครือข่ายการเรียนรู้; พระปริยัติธรรม, พระสงฆ์; ไอวาน อิลลิช

Abstract

This academic article aims to propose policy recommendations on learning webs for Pariyatti Dhamma education for Buddhist monks in contemporary Thai monastic society, based on the concept of Ivan Illich. The study begins with an examination of the definition of Pariyatti Dhamma. It then investigates the problem of educational inequality in Pariyatti Dhamma within the present Thai monastic community. Subsequently, it explores the concept of learning webs as proposed by Ivan Illich. Finally, the study employs Illich's concept of Learning Webs as a framework for formulating policy recommendations on learning webs for Pariyatti Dhamma education for Buddhist monks in contemporary Thai monastic society. The findings reveal that the proposed policy recommendations consist of four main approaches: (1) the provision of learning resources for Pariyatti Dhamma education; (2) learning Pariyatti Dhamma with knowledgeable and expert monks; (3) peer matching for collaborative learning in Pariyatti Dhamma; and (4) the selection and appointment of professional monastic

educators. However, the policy recommendations presented in this academic article are merely broad proposals or conceptual frameworks aimed at reducing inequality in Pariyatti Dhamma education; they are not ready-made solutions that can be implemented immediately. Therefore, in translating these policy recommendations into practice, the authorities of the Thai Sangha should begin by surveying the current state of Pariyatti Dhamma education in each locality in order to gain a thorough understanding of the contextual realities. Subsequently, these policy recommendations should be employed as a framework for formulating an operational plan. This should be followed by the allocation of an appropriate budget and the designation of sufficient and qualified personnel to effectively drive the implementation of the plan. In addition, continuous monitoring and evaluation should be conducted to ensure that the learning webs for Pariyatti Dhamma education operates efficiently and sustainably.

Keyword: Learning Webs; Buddhist Monks; Pariyatti Dhamma; Ivan Illich

บทนำ

พระสังฆธรรมในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ปริยัติสังฆธรรม หมายถึง พระพุทธพจน์ที่รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก (๒) ปฏิบัติสังฆธรรม หมายถึง จตุรศัคค ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๔ มหาวัตร ๘๒ ศีล สมาธิ และวิปัสสนา (๓) ปฏิเวธสังฆธรรม หมายถึง อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และนิพพาน^๑ พระสังฆธรรมทั้ง ๓ ประการนี้มีความสัมพันธ์กันและเป็นปัจจัยแก่กันและกัน กล่าวคือ ปริยัติสังฆธรรมเป็นรากฐานของปฏิบัติสังฆธรรม ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง จะต้องอาศัยปริยัติสังฆธรรมเป็นแผนที่นำทาง และเมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องและต่อเนื่องย่อมได้รับผลของการปฏิบัติคือ ปฏิเวธสังฆธรรม ซึ่งก็คือ ความสงบสุขทางจิตใจ หรือความหลุดพ้นจากกิเลส ข้อนี้สะท้อนให้เห็นว่า ปริยัติสังฆธรรมเป็นรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา หากไม่มีปริยัติสังฆธรรม พระพุทธศาสนาย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ดังข้อความที่ปรากฏในอรรถกถาสมันตปาสาทิกากล่าวว่า “เมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธย่อมมีไม่ได้ มีปริยัติ ไม่มีปฏิเวธก็ไม่ได้”^๒ เมื่อปริยัติสังฆธรรมมีความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น คณะสงฆ์จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาพระปริยัติธรรมมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพุทธกาล บรรยาการการศึกษาพระปริยัติธรรมของ คณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น เห็นจากการที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ คือ

^๑ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๓๓๐.

^๒ วิ.จุ.อ. (ไทย) ๓/๔๐๓/๕๐๐.

การประทานโอวาทแก่เหล่าพระภิกษุในยามเย็น (ปโทเส ภิกขุโอวาท)^๑ และเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระทัฬหฬลบุตรจัดเสนาสนะสำหรับพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมือนกันไว้ในที่แห่งเดียวกัน กล่าวคือจัดเสนาสนะสำหรับพระภิกษุผู้ทรงพระสูตรไว้ในที่แห่งเดียวกัน ด้วยความประสงค์ว่า ท่านเหล่านั้นจักชกซ้อมพระสูตรกัน จัดเสนาสนะสำหรับพระภิกษุผู้ทรงพระวินัยไว้ในที่แห่งเดียวกัน ด้วยความประสงค์ว่าท่านเหล่านั้น จักวินิจฉัยพระวินัยกัน จัดเสนาสนะพระภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมไว้ในที่แห่งเดียวกัน ด้วยความประสงค์ว่า ท่านเหล่านั้นจักสนทนาพระอภิธรรมกัน^๒ ต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่ขยายไปยังดินแดนต่าง ๆ เช่น ศรีลังกา พม่า ไทย คณะสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นยังคงให้ความสำคัญต่อการศึกษาระเบียบธรรมเช่นเดียวกันกับคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

สำหรับประเทศไทย คณะสงฆ์ไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาพระปริยัติธรรม^๓ อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่า มีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่มาก ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป ด้วยเหตุนี้ ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีความประสงค์จะนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันตามแนวคิดของโอวาท อิลลิต ทั้งนี้ ผู้เขียนจะเริ่มต้นด้วยการศึกษาคำจำกัดความพระปริยัติธรรม ต่อจากนั้น จะสำรวจปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ถัดจากนั้น จะศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของโอวาท อิลลิต และสุดท้าย ใช้แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของโอวาท อิลลิต เป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน ตามลำดับ

คำจำกัดความคำว่า พระปริยัติธรรม

พระปริยัติธรรม ในภาษาบาลี ใช้คำว่า “ปริยตติ” มีรูปวิเคราะห์ว่า อดถกามาเนน ปริยาปุณิตพพาสิกขิตพพาติ ปริยตติ แปลว่า ผู้ต้องการประโยชน์ ควรเล่าเรียนศึกษา และมีรูปวิเคราะห์อีกอย่างหนึ่งว่า ทิฏฐธมมิกาทิปุริสสถัง นิปพาเทตุ ปริยตตา สมตถาติ ปริยตติ แปลว่า คุณชาติที่สำเร็จประโยชน์ของบุรุษมีประโยชน์ในปัจจุบันเป็นต้น ชื่อว่า ปริยติ^๔

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๒๖๘-๒๖๙.

^๒ วิมหา. (ไทย) ๑/๓๘๒/๔๑๓-๔๑๔.

^๓ ดูรายละเอียดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ได้ใน พระสภาวร เงินแก้ว และพระสวณัฐกร แสนสุข, “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, วารสารพุทธอาเซียนศึกษา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖): ๕๙-๖๕.

^๔ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๕๔๙.

เมื่อพิจารณารูปวิเคราะห์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน เพื่อบรรลุประโยชน์มีประโยชน์ในปัจจุบันเป็นต้น แต่รูปวิเคราะห์ดังกล่าวไม่ได้บ่งบอกว่า สิ่งที่ควรเล่าเรียน คืออะไร มีขอบเขตอย่างไร อย่างไรก็ดี เมื่อผู้เขียนได้สืบค้นข้อมูลในพระไตรปิฎก พบว่า ดิสนเมตเตยย-สุตตนิทเทส ระบุขอบเขตสิ่งที่ควรเล่าเรียน (พระปริยัติธรรม) ไว้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง ส่วนคำสอนที่เป็นสุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พภูตธรรม เวทลละ^๗ ซึ่งก็คือ นวังกส์ตฤศาสน์ หรือคำสอนของพระศาสดามิองค์ ๙^๘ นั่นเอง ทั้งนี้ อรรถกถาสมนันตปาสาทิกาได้ขยายความเพิ่มเติมว่า

๑. สุตตะ หมายถึง อุภโตวิภังค์ ชันธกะ ปริวาร มงคลสูตร รัตนสูตร นาลกสูตร และตวัฏฏกสูตร ในสุตตนิบาต และพระดำรัสอื่น ๆ ของพระพุทธเจ้าที่จัดเป็นพระสูตร

๒. เคยยะ หมายถึง พระสูตรที่มีพระคาถา

๓. เวยยาकरणะ หมายถึง พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และ พระพุทธพจน์ที่ไม่ได้ถูกจัดเข้าในองค์ ๘ ที่เหลือ

๔. คาถา หมายถึง ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วน ๆ ในสุตตนิบาต

๕. อุทาน หมายถึง พระสูตร ๘๒ พระสูตรที่เป็นคาถาอันเกิดจากโสมนัสญาณ

๖. อิติวุตตกะ หมายถึง พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่มีพระดำรัสว่า แท้จริง พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้แล้ว

๗. ชาตกะ หมายถึง ชาตก ๕๕๐ เรื่อง

๘. อัပ္พภูตธรรม หมายถึง พระสูตรที่เกี่ยวข้องกับความอัศจรรย์ทั้งหมด

๙. เวทลละ หมายถึง พระสูตรที่มีการถาม

เมื่อได้ฟังคำตอบแล้ว ก็ปลาบปลื้มใจ^๙ อย่างไรก็ดี นวังกส์ตฤศาสน์ เมื่อกล่าวโดยย่อ ก็คือ พระไตรปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า คำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง พระไตรปิฎก

อย่างไรก็ดี หากเรายึดถือคำจำกัดความนี้อย่างเคร่งครัดว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง พระไตรปิฎก เท่านั้น นั้นหมายความว่า อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส หรือคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง ไม่ใช่พระปริยัติธรรม ซึ่งก็เท่ากับว่า เราไม่จำเป็นต้องศึกษาคัมภีร์ดังกล่าวเพราะไม่ใช่พระปริยัติธรรม แน่นนอนว่า การยึดถือคำจำกัดความนี้ด้วยความสุดโต่งเช่นนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาไม่น้อย ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียน

^๗ ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕๐/๑๓๖.

^๘ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒๑.

^๙ วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/-/๓๘-๓๙.

มองว่า เราควรให้คำจำกัดความคำว่า พระปริยัติธรรม ให้ครอบคลุมคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งนี้คัมภีร์พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๑. พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา
๒. อรรถกถา คือ คัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎก
๓. ฎีกา คือ คัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎกและอรรถกถา
๔. อนุฎีกา คือ คัมภีร์ที่อธิบายข้อความในฎีกา
๕. มธุ คือ คัมภีร์ที่ปรับปรุงใหม่ให้มีความไพเราะ เป็นที่ประทับใจ ดุจดวงหวานของน้ำผึ้ง
๖. กนิฐกัณณะ คือ คัมภีร์นี้วก้อยหรือขนาดย่อม อาทิ อรรถกถานี้วก้อย ฎีกานี้วก้อย
๗. คัมภีร์ คือ คัมภีร์นอกสายคัมภีร์กระแสหลัก อาทิ คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ คัมภีร์มหาวงศ์
๘. โยชนา คือ คัมภีร์ที่อธิบายการสร้างประโยคและการแปลความหมาย^{๑๐}

ดังนั้น เมื่อประสงค์จะให้คำจำกัดความพระปริยัติธรรมครอบคลุมคัมภีร์พระพุทธศาสนา เราสามารถนิยามได้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในปัจจุบัน พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้ให้คำจำกัดความการศึกษาพระปริยัติธรรมไว้ในมาตรา ๔ ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก^{๑๑} ซึ่งสอดคล้องกับคำจำกัดความของพระปริยัติธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม มาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒ แบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๓ แผนก ได้แก่ แผนกบาลี แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา ซึ่งหากพิจารณาอย่างละเอียดล่อ จะเห็นได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ไม่สอดคล้อง กับคำจำกัดความของการศึกษาพระปริยัติธรรมในมาตรา ๔ เลย ทั้งนี้เพราะนารายวิชาพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรม อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นประเด็นความไม่สอดคล้องกันระหว่างคำจำกัดความของการศึกษาพระปริยัติธรรมในมาตรา ๔ กับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในมาตรา ๖ ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาจะวิพากษ์วิจารณ์การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพียงแค่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า การแบ่งแผนกการศึกษาพระปริยัติธรรม ควรเชื่อมโยงหรืออยู่ภายใต้คำจำกัดความหรือนิยามศัพท์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น หากมีโอกาสปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒ ผู้เขียนขอเสนอให้นิยามศัพท์ “การศึกษาพระปริยัติธรรม” ในมาตรา ๔ เสียใหม่ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง การศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาควบคู่กับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อให้คำจำกัดความครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

^{๑๐} ทรงวิทย์ แก้วศรี, คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา, (ม.ป.ท., ม.ป.พ., ๒๕๓๐), หน้า ๑.

^{๑๑} พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๐ ก, หน้า ๑๒.

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษา คัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังนั้น ในลำดับต่อไป ผู้เขียนจะใช้คำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม เป็นกรอบในการสำรวจความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม หมายถึง การได้รับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา พระปริยัติธรรมอย่างไม่เสมอภาคหรือไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ในบทความนี้ จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา พระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีเท่านั้น เหตุผลที่จำแนกออกเป็น ๓ ด้าน เพื่อให้เหมาะสมกับ การนำแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิช มาเป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วย เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้ ความเหลื่อมล้ำ ทางการศึกษา พระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

๑. ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ ไทยปัจจุบัน เน้นการศึกษาพระปริยัติธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย ภาพคุ้นตาที่เราพบเห็นใน สังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน คือ บางสำนักเรียนมีพระภิกษุสามเณรสอบไล่ได้จำนวนมาก เพราะครูในสำนักเรียน มีความเชี่ยวชาญมากด้วยประสบการณ์ จัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่บาง สำนักเรียนมีพระภิกษุสามเณรสอบไล่ได้จำนวนน้อย เพราะครูเป็นมือสมัครเล่นที่ทำหน้าที่เป็นนักเรียน และครูสอนในขณะเดียวกัน จัดการเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังงานวิจัยของพระมหาจุฑา ธุสฺสวฑฺฒโกและคณะ ที่ชื่อว่า รูปแบบพี่สอนน้องเป็นกลไกหลักในการจัดการเรียนการสอน กล่าวคือ พระภิกษุ และสามเณรที่สอบผ่านนักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรมประโยค ๓ (ป.ธ.๓) จะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ เป็นครู ทำการถ่ายทอดความรู้แก่รุ่นน้อง ทั้งนี้ พระภิกษุบางรูปปฏิบัติหน้าที่ควบทั้งครูและนักเรียนในเวลา เดียวกัน^{๑๒} ปรากฏการณ์ข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีโอกาส เข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญแตกต่างกัน บางรายได้เรียนกับครูผู้เชี่ยวชาญมากด้วยประสบการณ์ บางรายได้เรียน กับครูมือสมัครเล่น ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสามเณรในแต่ละสำนักเรียนจึงสอบไล่ได้จำนวนน้อยแตกต่างกันตามความพร้อมของบุคลากร ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ สามารถเรียกได้ว่า ความเหลื่อมล้ำด้านการ เข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ

^{๑๒} พระมหาจุฑา ธุสฺสวฑฺฒโก, พระมหาญาณวัฒน์ จิตฺตวฑฺฒโน และพระมหาเผด็จ จิรกุล, “ศึกษาการจัดการเรียน รู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของพระสงฆ์ไทย”, วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม- ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๐๕.

๒. ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร โดยส่วนมาก พระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทย ปัจจุบัน ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย และในขณะเดียวกัน มีพระภิกษุสามเณรจำนวนหนึ่งรวมกลุ่มกันศึกษาพระไตรปิฎก เช่น วัดพระธาตุหนองสามหมื่น อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ จัดการเรียนการสอนพระไตรปิฎก^{๑๓} พร้อมทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย วัดเขาสนามชัย อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดการเรียนการสอนพระวินัยมีชื่อหลักสูตรว่า “กัณฑ์ไตรปิฎก หลักสูตร ๒ ปี ฟังตน ฟังเพื่อน พาเพื่อนพ้นนินสัย” หลักสูตรอภิธรรมมัตถสังคหะ พร้อมทั้งพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทย ทั้งนี้ พระภิกษุสามเณรที่ประสงค์จะเข้าศึกษาร่วมกับกลุ่มดังกล่าวจำเป็นต้องย้ายไปพำนัก ณ วัดที่จัดการเรียนการสอนนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม พระภิกษุสามเณรบางรูปไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านการกิจ หน้าที่ หรือเงื่อนไขอื่น ๆ ปรากฏการณ์ข้างต้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า พระภิกษุสามเณรในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีโอกาสดำเนินหลักสูตรแตกต่างกัน บางรายมีโอกาสดำเนินศึกษาเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีตามหลักสูตรของคณะสงฆ์ไทยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในขณะที่บางรายมีโอกาสดำเนินศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีควบคู่กับพระไตรปิฎก ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ สามารถเรียกได้ว่า ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร

๓. ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ งานศึกษาของณดล คุณานนท์ ชี้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่ได้เกิดจากความสามารถหรือศักยภาพเฉพาะตัวของผู้เรียน แต่เป็นผลมาจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายสาธารณะที่ไม่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของเด็กในพื้นที่ชนบทได้อย่างแท้จริง ความแตกต่างด้านทรัพยากรทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพของครูผู้สอน ความพร้อมของสื่อและอุปกรณ์ ตลอดจนบรรยากาศและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กในชนบทเผชิญข้อจำกัดในการพัฒนาศักยภาพของตน และมีโอกาสทางการศึกษาน้อยกว่าเด็กที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง^{๑๔} อย่างไรก็ตาม หากเราใช้งานศึกษาของณดล คุณานนท์เป็นกรอบในการพิจารณาความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ของพระภิกษุสามเณรในสังคมไทยปัจจุบัน เราสามารถกล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรที่พำนักอยู่ในเมืองและในชนบทมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พระภิกษุสามเณรในเมืองมีโอกาสเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางพระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือ ในขณะที่พระภิกษุสามเณรในชนบทกลับมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรดังกล่าว จริงอยู่ ในปัจจุบัน มีฐานข้อมูลออนไลน์สำหรับการศึกษาเรียนรู้

^{๑๓} พระไตรปิฎก, รัชสมัยคร เรียนพระไตรปิฎก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pratripitaka.com/study/> [๙ เมษายน ๒๕๖๔].

^{๑๔} ณดล คุณานนท์, “ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง”, Thai Social Science Journal, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๘): ๑.

แต่เราไม่ควรลืมว่า บางอย่างไม่ได้อยู่ในฐานข้อมูลออนไลน์ แต่อยู่ในห้องสมุดสาธารณะซึ่งมักจะตั้งอยู่ในเมือง ซึ่งห่างไกลจากพระภิกษุสามเณรที่ที่พำนักอยู่ในชนบท สิ่งนี้คือปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งจำเป็นต้องเร่งรีบดำเนินการแก้ไข ด้วยเหตุนี้ ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงมีความประสงค์จะนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช เพื่อให้ผู้มีอำนาจของคณะสงฆ์ไทยใช้ข้อเสนอเชิงนโยบายนี้เป็นกรอบในการจัดทำแผนดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม แต่ก่อนอื่นนั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช

เครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช

ไอวาน อิลลิชเป็นชาวเวียนนา เกิดในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย เกรกอเรียน (Gregorian University) ในกรุงโรม เคยเป็นบาทหลวง (priest) และมีโอกาสทำงานในมหาวิทยาลัย เปอร์โตรโก (University of Puerto Rico) ดำรงตำแหน่งเป็นรองคณบดี เขามีผลงานทางวิชาการหลายเรื่อง ผลงานที่มีอิทธิพลมากที่สุดของเขาเล่มหนึ่ง คือ “Deschooling Society”^{๑๕} อิลลิชเขียนหนังสือเล่มนี้เพื่อเสนอให้ปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียนหรือยกเลิกระบบโรงเรียนนั่นเอง มุสตาฟา มาจีด (Mustafa Majeed) และอาดิล ฮุสเซน เมียร์ (Aadil Hussain Mir) ได้สรุปเหตุผลของอิลลิชในการเสนอให้ปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียนไว้ว่า ตามทัศนะของอิลลิช ระบบการศึกษาถูกทำให้กลายเป็นสถาบันซึ่งจำกัดเสรีภาพของปัจเจกบุคคล สร้างความไม่เสมอภาคทางสังคม ให้คุณค่ากับวุฒิการศึกษา มากกว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ กำหนดให้ผู้เรียนทุกคนเรียนหลักสูตรเดียวกัน ทั้งที่ การเรียนรู้ควรสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน เขาเชื่อว่า การเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นภายในพื้นที่โรงเรียนเท่านั้น และเขาต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีอิสระโดยไม่มีระบบโรงเรียนครอบงำ เขาจึงได้เสนอแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ (learning webs)^{๑๖} ซึ่งจะกล่าวต่อไป

^{๑๕} Jon Igelmo Zaldívar, “Revisiting the Critiques of Ivan Illich’s Deschooling Society,” *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)*, Special Issue, vol. 1, no. 1 (2011): 618-619.

^{๑๖} Mustafa Majeed and Aadil Hussain Mir, “Deschooling society: A radical critique of institutionalized education”, *International Journal of Trends in Emerging Research and Development*, Vol. 2 no. 6 (2024): 36.

คำว่า เครือข่าย ตามแนวคิดของอิลลิช หมายถึง ช่องทางหรือโครงสร้างที่จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรและติดต่อพบกัน^{๑๗} เครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Webs) ตามแนวคิดของอิลลิช มี ๔ ประการ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. บริการทรัพยากรทางการศึกษา (Reference Services to Educational Objects) ตามแนวคิดของอิลลิช สิ่งของเป็นทรัพยากรพื้นฐานของการเรียนรู้ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งของเป็นตัวบ่งชี้การเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การได้รับโอกาสให้เข้าไปประกอบหรือถอดเครื่องจักรในอู่ซ่อมรถ แต่โรงเรียนกลับกีดกันผู้เรียนไม่ให้เข้าถึงสิ่งของและอุปกรณ์การเรียนรู้ สวงนไ้วเฉพาะครูเท่านั้น ครูวางแผนหนังสือในฐานะเป็นเครื่องมือทางวิชาชีพของตน ผู้บริหารวางแผนห้องสมุดโดยอ้างว่าสิ่งของในห้องสมุดมีราคาแพง นักเรียนจะได้ใช้แผนที่ ห้องปฏิบัติการ สารานุกรม หรือกล้องจุลทรรศน์ เฉพาะในเวลาที่ที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น ผลเสียของการที่โรงเรียนผูกขาดสิ่งของ มี ๒ ประการ ได้แก่ (๑) เป็นการบ่อนทำลายทัศนคติของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น เกม Wiff 'n Proof ใช้ลูกเต๋าเป็นสัญลักษณ์ทางตรรกะ มีฟังก์ชันไม่ซับซ้อน ผู้เล่นเกมสามารถเล่นได้ด้วยตนเอง และสามารถมองเห็นความสามารถด้านตรรกะของตน ต่อมาเมื่อเกมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในโรงเรียน เกมกลับกลายเป็นกิจกรรมการแข่งขันและเป็นเครื่องมือในการจัดลำดับความสามารถและสร้างความหมายเชิงลบแก่ผู้เรียนที่ไม่ถนัด (๒) ทำให้ต้นทุนของสิ่งของที่ใช้ในโรงเรียนมีราคาสูงขึ้นมหาศาล ด้วยเหตุนี้ อิลลิชจึงเสนอว่า ควรปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน และควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงสิ่งของและกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง ยอมรับคุณค่าทางการศึกษาที่แฝงอยู่ในสิ่งของและกระบวนการเหล่านั้น เมื่อปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน สิ่งของที่เคยเก็บไว้ในโรงเรียนจะกระจายไปยังพื้นที่สาธารณะ ผู้เรียนทุกช่วงวัยจะสามารถใช้สิ่งของเหล่านั้นได้อย่างสะดวก และยิ่งไปกว่านั้น พื้นที่การเรียนรู้จะเพิ่มมากขึ้น เช่น ร้านเครื่องมือ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ ห้องเล่นเกม ห้องถ่ายภาพ ห้องซ่อมดนตรี พิพิธภัณฑ์^{๑๘}

๒. การแลกเปลี่ยนทักษะ (Skill Exchanges) การแลกเปลี่ยนทักษะเกิดขึ้นในกรณีที่ครูผู้สอนทักษะกับผู้เรียนมีเวลาตรงกันและพร้อมพบกัน อย่างไรก็ตาม อิลลิช ชี้ว่า บางทักษะไม่จำเป็นต้องเรียนกับครูผู้สอนทักษะ หากผู้เรียนต้องความเป็นส่วนตัว ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ แต่สำหรับบางทักษะ ผู้เรียนควรเรียนรู้กับครูผู้สอนทักษะ เช่น ทักษะด้านภาษา อิลลิช เสนอว่าการสอนทักษะควรเป็นสิทธิทั่วไปและเป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพในการแสดงออกภายใต้การคุ้มครองโดยกฎหมาย นอกจากนี้ควรพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนทักษะภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานเพื่อป้องกันการผูกขาดการสอนทักษะ ส่วนครูผู้สอนทักษะจำเป็นต้องมีการคัดกรองคุณภาพและความ

^{๑๗} Ivan Illich, *Deschooling Society*, (New York: Harper & Row, 1971), pp. 76-77.

^{๑๘} Ibid., pp. 79-85.

เชี่ยวชาญด้วยการจัดสอบด้วยแบบทดสอบที่มีมาตรฐาน และในขณะเดียวกัน ควรสนับสนุนครูผู้สอนทักษะที่ไม่มีชื่อเสียง เช่น การจัดตั้งศูนย์ทักษะสาธารณะ การจัดตั้งธนาคารแลกเปลี่ยนทักษะ^{๑๙}

๓. การจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching) โอวาน อิลลิช กล่าวว่า บรรยากาศที่น่าเศร้าที่สุดในโรงเรียน คือ การจัดให้ผู้เรียนเรียนรายวิชาเดียวกันในห้องเรียนเดียวกัน จริงอยู่ แม้จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนรายวิชา แต่รายวิชาที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ แม้จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันภายในโรงเรียน แต่การรวมกลุ่มไม่ได้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง เพราะมีตัวแปรบางอย่างเข้ามาแทรกแซง ซึ่งก็คือ เป้าหมายของโรงเรียน อิลลิชชี้ว่า ระบบการศึกษาที่ดีควรเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถระบุและกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตนประสงค์จะเข้าร่วม แสวงหาเพื่อนร่วมเรียนรู้บนพื้นฐานของความสนใจร่วมกันได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นหา พบปะ และประเมินบุคคลอื่นตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งเป็นการหล่อหลอมทัศนคติและความสนใจในการแสวงหาความร่วมมือใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จริงอยู่ แม้โรงเรียนที่มีคุณภาพจะพยายามผลักดันให้ผู้เรียนที่มีความสนใจร่วมกันลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรเดียวกัน แต่สิ่งหนึ่งที่โรงเรียนไม่ได้คำนึงถึง คือ ความแตกต่างในด้านมิติด้านชีวิตอื่น ๆ ของผู้เรียน ด้วยเหตุนี้ อิลลิชจึงเสนอว่า การจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching) เป็นทางออกสำหรับปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ เขาได้เสนอให้ดำเนินการสร้างเครือข่ายการจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching) โดยออกแบบฟังก์ชันการใช้งานที่ง่ายสะดวกต่อผู้ใช้งาน โดยมีวิธีการใช้งานดังนี้ (๑) ผู้ใช้งานระบุตัวตนและข้อมูลติดต่อ อธิบายกิจกรรมหรือความสนใจที่ต้องการเพื่อนร่วมเรียนรู้ลงไปในคอมพิวเตอร์ ต่อจากนั้น ระบบคอมพิวเตอร์จะประมวลผล และส่งข้อมูลติดต่อไปยังบุคคลที่มีความสนใจร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ใช้งานไม่สามารถจับคู่ได้โดยตรงเพราะไม่มีบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันในระบบ วิธีการแก้ไขปัญหาคือ การทำป้ายประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาในสื่อสิ่งพิมพ์โดยไม่ต้องเปิดเผยชื่อตัวตน เมื่อจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ได้แล้ว ค่อยลงทะเบียนในระบบในภายหลัง (๒) สนทนาโต้ตอบผ่านการเขียนจดหมายหรือใช้เครื่องพิมพ์ดีดแล้วส่งจดหมาย อย่างไรก็ตาม อิลลิช ได้เสนอเพิ่มเติมว่า เครือข่ายการจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ควรพัฒนาให้เป็นเครื่องมือสาธารณะที่เอื้ออำนวยให้บุคคลสามารถติดต่อ ชักชวน พบปะผู้อื่นที่มีความสนใจร่วมกันได้อย่างสะดวก จริงอยู่ เครือข่ายการจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้อาจถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม แต่ก็สามารถปกป้องกันได้ด้วยการออกมาตรการควบคุมการใช้งาน^{๒๐}

๔. นักการศึกษามืออาชีพ (Professional Educators) อิลลิชกล่าวว่า เมื่อปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน ผู้เรียนจะมีทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างอิสระมากขึ้น และจะตระหนักถึงเสรีภาพของตนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ระบบโรงเรียนจะหายไป

^{๑๙} Ibid., pp. 87- 90.

^{๒๐} Ibid., pp. 91-94.

จากสังคม แต่นักการศึกษามืออาชีพยังคงมีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะ ผู้เรียน พ่อแม่หรือครูผู้สอนทักษะ ยังคงต้องการคำแนะนำจากนักการศึกษามืออาชีพ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการสอน (pedagogy) และภาวะผู้นำทางปัญญา (intellectual leadership) ทั้งนี้ อิลลิซจำแนกสมรรถนะทางการศึกษาเฉพาะ (special educational competence) แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) สมรรถนะในการสร้างและดำเนินงานระบบเครือข่ายการเรียนรู้ (๒) สมรรถนะในการแนะแนวผู้เรียนและผู้ปกครองให้ใช้เครือข่ายอย่างเหมาะสม และ (๓) สมรรถนะในการทำหน้าที่เป็นผู้นำในการเดินทางเพื่อแสวงหาปัญญา สมรรถนะทางการศึกษาข้างต้น นำมาสู่การกำหนดอาชีพอิสระ ๒ อาชีพ คือ (๑) ผู้บริหารการศึกษา (educational administrators) ซึ่งมีหน้าที่เอื้ออำนวยให้เกิดการพบปะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนทักษะ หรือเพื่อนร่วมเรียนรู้อย่างราบรื่น (๒) ครูผู้ให้คำปรึกษาด้านการสอน (pedagogical counselors) มีหน้าที่ช่วยให้ผู้เรียนค้นหาเส้นทางที่เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด ให้คำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งฝึกงานหรือกลุ่มผู้เรียนร่วมกัน ให้คำแนะนำในการเลือกสื่อและวิธีการเรียนรู้ ส่วนผู้นำทางการศึกษา (educational initiator or leader) ยากที่จะนิยามบทบาทหน้าที่ เพราะบุคคลจะเป็นผู้นำได้ต้องมีคนติดตามความคิดริเริ่มของเขาและยอมเป็นศิษย์ อย่างไรก็ตาม อิลลิซ ยืนยันว่า แม้ในเครือข่ายการเรียนรู้ จะมีผู้บริหารการศึกษา ครูผู้ให้คำปรึกษาด้านการสอน แต่ในเครือข่ายการเรียนรู้ไม่มีพื้นที่สำหรับระบบโรงเรียน เช่น การควบคุมวินัยนักเรียน การประชาสัมพันธ์ การว่าจ้าง กำกับดูแล การเลิกจ้างครู การจัดทำหลักสูตร การจัดซื้อหนังสือเรียน การดูแลอาคารสถานที่ การกำกับการแข่งขันกีฬาระหว่างสถานศึกษา การดูแลความเป็นอยู่ของเด็ก การวางแผนการสอน แน่นอนว่า เมื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ได้สำเร็จ ผู้เรียนแต่ละคนจะมีเส้นทางเป็นของตัวเอง^{๒๑}

กล่าวโดยสรุป อิลลิซได้วิพากษ์โรงเรียนในฐานะสถาบันทางการศึกษาว่าเป็นโครงสร้างที่ปิดกั้นการเรียนรู้ของผู้เรียน มากกว่าจะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เขาจึงเสนอให้ปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียน พร้อมกับเสนอให้สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Webs) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเปิดพื้นที่การเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียน

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นด้วยกับอิลลิซในเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ แต่ไม่ได้เห็นด้วยกับการยกเลิกระบบโรงเรียน เพราะผู้เขียนมองว่า โรงเรียนยังมีความสำคัญในฐานะเป็นสถาบันที่มอบการศึกษาแก่คนในสังคม เราไม่ควรลืมไปว่า คนในสังคมมีหลายลักษณะ บางคนใฝ่เรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ย่อมมีประโยชน์แก่เขา แต่ในกรณีบางคนไม่สนใจใฝ่เรียนรู้ เล่นเที่ยวตามอำเภอใจ คำถามคือ เครือข่ายการเรียนรู้ จะมีประโยชน์ต่อเขาอย่างไร ดังนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า เราไม่จำเป็นต้องปลดแอกการศึกษาออกจากโรงเรียนหรือยกเลิกโรงเรียนแล้วสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ไปบูรณาการร่วมกับระบบโรงเรียนเพื่อกระจายโอกาสทางการศึกษามากขึ้น

^{๒๑} Ibid., pp. 97-100.

ดังนั้น ในการเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช ผู้เขียนจะยังคงรักษาระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีของคณะสงฆ์ไทยไว้ และจะเพิ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก-แผนกบาลีสัททวารวิเสส เพื่อให้ครอบคลุมกับคำจำกัดความของคำว่า พระปริยัติธรรม ซึ่งหมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช

ความสำคัญของปัญหา

คำว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง คัมภีร์พระพุทธศาสนา หรือการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ในข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ จำแนกการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๔ แผนก ได้แก่ (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม^{๒๒} (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี^{๒๓} (๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททวารวิเสส^{๒๔} (๔) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก^{๒๕} ตามคำจำกัดความของพระปริยัติธรรมดังกล่าวมาข้างต้น และเมื่อสำรวจการศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันพบว่า มีความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ๓ ด้าน คือ (๑) ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครู

^{๒๒} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นหลักสูตรที่รับผิดชอบโดยแม่กองธรรมสนามหลวง มี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก.

^{๒๓} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นหลักสูตรที่รับผิดชอบโดยแม่กองบาลีสนามหลวง มี ๘ ระดับ ได้แก่ ชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.ธ.๙.

^{๒๔} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททวารวิเสส เป็นหลักสูตรที่ควรพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยมีขอบข่ายเนื้อหาครอบคลุมคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ๔ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ กลุ่มคัมภีร์นินฺนชฺช กลุ่มคัมภีร์นินฺนชฺช กลุ่มคัมภีร์นินฺนชฺช กลุ่มคัมภีร์นินฺนชฺช นอกจากนี้ ควรก่อตั้งแม่กองบาลีสายสัททวารวิเสสเพื่อรับผิดชอบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททวารวิเสส

ทั้งนี้ พระมหาสุรชัย วราสโร ได้อธิบายว่า คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ๔ กลุ่ม ได้แก่ (๑) กลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ เช่น คัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ คัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ (๒) กลุ่มคัมภีร์นินฺนชฺช เช่น คัมภีร์อภิธานปทีปิกา (๓) กลุ่มคัมภีร์นินฺนชฺช เช่น คัมภีร์วุตโตทัย คัมภีร์ฉนโหมญฺชรี (๔) กลุ่มคัมภีร์นินฺนชฺช เช่น คัมภีร์สุโฆสาลังการ,

พระมหาสุรชัย วราสโร, ประวัติคัมภีร์สัททวารวิเสส, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://surl.li/rvbcu> [๙ เมษายน ๒๕๖๙].

^{๒๕} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก เป็นหลักสูตรที่ควรพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยมีขอบข่ายเนื้อหาครอบคลุม ๓ ปิฎก ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ทั้งนี้ในหลักสูตรดังกล่าว ต้องกำหนดให้มีการศึกษาอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย เพื่อความเข้าใจตัวบทในพระไตรปิฎกอย่างแจ่มแจ้ง นอกจากนี้ ควรก่อตั้งแม่กองพระไตรปิฎกเพื่อรับผิดชอบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก

ผู้เชี่ยวชาญ (๒) ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร (๓) ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ ซึ่งความเหลื่อมล้ำดังกล่าวอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของการศึกษาพระปริยัติธรรมในระยะยาว ดังนั้น เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ผู้เขียนจะได้นำเสนอแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิช มาเป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย^{๒๖} ว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์
๒. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์

กลุ่มเป้าหมาย

พระสงฆ์ในคณะธรรมยุติกนิกายและมหานิกายในสังคมไทยปัจจุบัน

วิธีดำเนินการ

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช สำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันมีแนวทางดังนี้

๑. การให้บริการทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม^{๒๗} ควรดำเนินการดังนี้

๑) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม โดยรวบรวมองค์ความรู้สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ตำรา และหนังสือทางพระพุทธศาสนา ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรสามารถเข้าถึงความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

๒) สร้างภาคีเครือข่ายร่วมกับสถาบันการศึกษาที่มีความพร้อมด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อขออนุญาตให้พระสงฆ์เข้าศึกษาและแสวงหาความรู้เพิ่มเติม พร้อมทั้งจัดโซนศึกษาค้นคว้าเฉพาะสำหรับพระภิกษุสามเณรเพื่อความเหมาะสมกับสมณสาธูป

^{๒๖} ข้อเสนอเชิงนโยบาย (Policy Recommendation) หมายถึง ข้อเสนอแนะสำหรับผู้มีอำนาจใช้ประกอบการตัดสินใจในการดำเนินการแก้ไขปัญหาในอนาคต ประกอบด้วย (๑) ความสำคัญของปัญหา (๒) วัตถุประสงค์ (๓) กลุ่มเป้าหมาย (๔) วิธีดำเนินการ (๕) ผลที่คาดว่าจะได้รับ

กลุ่มการวิจัยและการพัฒนาระบบเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๘ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, คู่มือแนวทางการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อมูลเชิงพื้นที่, (ม.ป.ท., ม.ป.พ., ม.ป.ป.), หน้า ๙, ๑๖.

^{๒๗} ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๑ ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช คือ บริการทรัพยากรทางการศึกษา (Reference Services to Educational Objects).

๒. การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมกับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ^{๒๘} ควรดำเนินการดังนี้

๑) พัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมเพิ่มเติมอีก ๒ หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททาวีเสส และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก เมื่อรวมกับหลักสูตร เดิมอีก ๒ หลักสูตร จะทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย มี ๔ แผนก ๔ แผนก ได้แก่ (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสายสัททาวีเสส (๔) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกพระไตรปิฎก

๒) สอบคัดเลือกพระสงฆ์ด้วยแบบทดสอบมาตรฐาน เพื่อแต่งตั้งเป็นพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมครอบคลุมการศึกษาพระปริยัติธรรม ๔ แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททาวีเสส แผนกพระไตรปิฎก ทั้งนี้ อาจจำแนกความเชี่ยวชาญออกเป็นแผนกย่อยตามลักษณะขององค์ความรู้ เช่น ในแผนกพระไตรปิฎก อาจแบ่งออกเป็นพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

๓) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อจัดทำฐานข้อมูลพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมใน ๔ แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททาวีเสส แผนกพระไตรปิฎก เพื่อให้พระภิกษุสามเณรสามารถสืบค้นและติดต่อนัดหมายวันเวลาและสถานที่ในการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมจากพระสงฆ์ ผู้มีความเชี่ยวชาญตามแผนกที่ตนสนใจ นอกจากนี้ ควรดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้พระปริยัติธรรมระหว่างพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญกับพระภิกษุสามเณรในลักษณะรายบุคคล ตามความสนใจของแต่ละรูป

๔) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม ๔ แผนก ได้แก่ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททาวีเสส แผนกพระไตรปิฎก พร้อมทั้งจัดการเรียนการสอนแบบกลุ่มใหญ่ในรูปแบบออนไลน์ โดยนิมนต์พระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญมาสอนตามวันเวลาที่กำหนด เพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศสามารถเข้าถึงการศึกษาพระปริยัติธรรมได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

๓. การจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม^{๒๙} ควรดำเนินการดังนี้

๑) พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้สำหรับใช้เป็นพื้นที่ให้พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศที่มีความสนใจร่วมกันได้จับคู่ศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมร่วมกัน เช่น ความสนใจพระไตรปิฎก เมื่อพระภิกษุสามเณรจับคู่ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลแล้ว ก็สามารถนัดหมายวันเวลาและสถานที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พระปริยัติธรรมร่วมกันตามความสะดวก

^{๒๘} ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๒ ตามแนวคิดของไฉวัน อิลลิก คือ การแลกเปลี่ยนทักษะ (Skill Exchanges).

^{๒๙} ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๓ ตามแนวคิดของไฉวัน อิลลิก คือ การจับคู่เพื่อนร่วมเรียนรู้ (Peer-Matching).

๒) กำหนดมาตรการกำกับการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้ เพื่อป้องกันและควบคุมการรวมกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์อันมิชอบหรือเบี่ยงเบนไปจากการศึกษาพระธรรมวินัย

๔. การคัดเลือกและแต่งตั้งพระสงฆ์นักการศึกษามืออาชีพ^{๓๐} ควรดำเนินการดังนี้

๑) สอบคัดเลือกพระสงฆ์ด้วยแบบทดสอบมาตรฐาน เพื่อแต่งตั้งเป็นพระสงฆ์นักการศึกษา ฝ่ายบริหารการเรียนรู้พระปริยัติธรรม โดยมีหน้าที่ดังนี้คือ (๑) สนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร เข้าถึงและใช้ทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรมอย่างเต็มที่ (๒) สนับสนุนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญกับพระภิกษุสามเณร (๓) สนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรที่มีความสนใจ ร่วมกันได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๒) สอบคัดเลือกพระสงฆ์ด้วยแบบทดสอบมาตรฐาน เพื่อแต่งตั้งเป็นพระสงฆ์นักการศึกษา ฝ่ายให้คำปรึกษาการสอนหรือการเรียนรู้ โดยมีหน้าที่ให้คำแนะนำการศึกษาเรียนรู้แก่พระภิกษุสามเณร เป็นรายบุคคล รวมถึงช่วยวางแผนการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมเพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรสู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ โดยพระภิกษุสามเณรสามารถเรียนรู้จาก พระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรมได้ทั้งแบบรายบุคคลและแบบกลุ่มใหญ่ในรูปแบบออนไลน์

๒. ลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร โดยกำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแบบกลุ่มใหญ่ในรูปแบบออนไลน์ ครอบคลุม ๔ แผนก ของการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกบาลีสายสัททวิเสส แผนกพระไตรปิฎก

๓. ลดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ โดยพระภิกษุสามเณรสามารถเข้าถึง องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

๔. ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้รับโอกาสทางการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างทั่วถึง เท่าเทียม โดยมีฝ่ายผู้บริหารการเรียนรู้พระปริยัติธรรมคอยบริหารขับเคลื่อนเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรม และฝ่ายให้คำปรึกษาการสอนหรือการเรียนรู้ คอยข้อเสนอแนะหรือคำแนะนำในการศึกษาเรียนรู้ พระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรเป็นรายบุคคล รวมถึงช่วยวางแผนการศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรสู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญพระปริยัติธรรม

^{๓๐} ปรับชื่อมาจากเครือข่ายที่ ๔ ตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช คือ นักการศึกษามืออาชีพ (Professional Educators).

สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันยังคงประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูผู้เชี่ยวชาญ ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงหลักสูตร ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ บทความวิชาการนี้จึงได้นำแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ของไอวาน อิลลิชมาเป็นกรอบในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้ พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน พบว่าเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิช มีแนวทางการดำเนินงาน ๔ ด้านดังนี้คือ (๑) การให้บริการทรัพยากรการเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๒) การศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรมกับพระสงฆ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ (๓) การจับคู่เพื่อนร่วมศึกษาเรียนรู้พระปริยัติธรรม (๔) การคัดเลือกและแต่งตั้งพระสงฆ์นักศึกษามีอาชีพ อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอเชิงนโยบายว่าด้วยเครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันตามแนวคิดของไอวาน อิลลิชที่นำเสนอในบทความนี้ เป็นเพียงข้อเสนอหรือแนวคิดกว้าง ๆ ในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาพระปริยัติธรรม ไม่ใช่ข้อเสนอสำเร็จรูปที่สามารถนำไปใช้ได้ทันที ดังนั้น ในการนำข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ลงสู่การปฏิบัติ ผู้มีอำนาจของคณะสงฆ์ไทย ควรเริ่มต้นด้วยการสำรวจสภาพปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมในแต่ละพื้นที่เพื่อทราบบริบท โครงสร้างและปัญหาอุปสรรคอย่างถ่องแท้ ถัดจากนั้น นำข้อเสนอเชิงนโยบายในบทความนี้มาเป็นกรอบในการจัดทำแผนดำเนินงาน ต่อจากนั้น จัดสรรงบประมาณและกำหนดบุคลากรให้เหมาะสมและเพียงพอต่อการขับเคลื่อนแผนดำเนินงานสู่การปฏิบัติ พร้อมกับกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เครือข่ายการเรียนรู้พระปริยัติธรรมสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กลุ่มการวิจัยและการพัฒนาระบบเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๘ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **คู่มือแนวทางการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อมูลเชิงพื้นที่**. ม.ป.ท., ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- ณดล คุณานนท์. “ปัญหาความเท่าเทียมทางการศึกษาของเด็กไทยในชนบทและเมือง”. *Thai Social Science Journal*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๘): ๑-๑๐.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. **คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา**. ม.ป.ท., ม.ป.พ., ๒๕๓๐.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). **ศัพท์วิเคราะหฺ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๘.

พระมหาจุฑมภ์ สุวฑฒโก, พระมหาญาณวัฒน์ จิตวฑฒโน และพระมหาเผด็จ จิรกุโล. “ศึกษาการจัดการเรียนรู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของพระสงฆ์ไทย”. วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓): ๑๐๐-๑๑๐.

พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. ๒๕๖๒. ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๐ ก. พระสาพาพร เงินแก้ว และพระสวณัฐกร แสนสุข. “การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๖): ๕๖-๖๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ภาค ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธานุสาของธรรมสภา, ๒๕๕๙.

Ivan Illich. *Deschooling Society*. New York: Harper & Row, 1971.

Jon Igelmo Zaldivar. “Revisiting the Critiques of Ivan Illich’s Deschooling Society”. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)*. Special Issue, vol. 1, no. 1 (2011): 618–626.

Mustafa Majeed and Aadil Hussain Mir. “Deschooling society: A radical critique of institutionalized education”. *International Journal of Trends in Emerging Research and Development*. Vol. 2 No. 6 (2024): 36-40.

พระไตรปิฎก. *รับสมัคร เรียนพระไตรปิฎก*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://pratripitaka.com/study/> [๙ เมษายน ๒๕๖๙].

พระมหาสุรชัย วราสโร. *ประวัติคัมภีร์สัทททาวิเสส*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://surl.li/rvvbcu> [๙ เมษายน ๒๕๖๙].